

- 1 Rígets Marsk Anders Billes Betænkninger om Danmarks Fæstningsvæsen 1646-47. Meddelte af Kr. Erslev, i: Danske Magazin. 5. Række, 1. Bind, 1887/89, s. 276-288.
- 2 Aktstykker og Oplysninger om Rigsraadets og Stændermødernes Historie i Kristian IV.s Tid udgivne ved Kr. Erslev. 3. Bind. 1888-90, s. 230-232.
- 3 Som 2, s. 306.
- 4 Kancelliets brevbøger 1647. Udgivet ved Jens Holmgaard 1989, s. 262. – J. R. Hübertz: Aktstykker vedkommende Staden og Stiftet Aarhus, 2, 1845, s. 117-119.
- 5 En oplysning i Niels Slange: Den Stormægtigste Konges Christian den Fierdes Historie. 1749, s. 1464, om at man i 1647 begyndte på anlægget af den endnu eksisterende skanse, er sandsynligvis en fejlfortolkning af beslutningen om at holde en karl i beredskab. Skansen blev, som det vil blive påvist senere, projekteret og anlagt i 1653.
- 6 Aktstykker og oplysninger om Rigsrådets og stændermødernes historie i Frederik III's tid. Udgivet ved C. Rise Hansen. 2. binds 2. halvbind. 1975, s. 613, 636 og s. 781-783.
- 7 Rigsarkivet. Reviderede regnskaber. Militære regnskaber. Hals og Fladstrand 1653-1657.
- 8 J. A. Fridericia: Til Belysning af Toldindtægterne under Frederik III, i: Danske Magazin. 5. Række, 2. Bind. 1889/92, s. 157.
- 9 Som 7). – Militære regnskaber. Jyske kommissarieregnskaber 1652-1656. Unionsskatten 1653.
- 10 Rigsarkivet. Landetaten. Krigskollegiet. Indkomne breve 1672. Frederik Ahlefeldt 23.10.1672.
- 11 Rigsarkivet. Landetaten. Krigskollegiet. Forhandlinger. Protocollum Consilii Militaris 30.4. og 16.5.1661.
- 12 Hvor intet er anført i det følgende bygger oplysningerne på min ovennævnte artikel fra 1992.
- 13 Bjørn Westerbeek Dahl: Carl Heinrich von der Osten og Pufendorfværkets plancher af Slaget ved Nyborg 1659, i: Militärhistorisk tidskrift 1993, Stockholm (under udgivelse).
- 14 Som 7) Hals og Fladstrand 1675-1678.

Genmäle till Grethe Jacobsen og en replik

Af Dag Lindström og Grethe Jacobsen

I nummer 4:19, (1993) av *Historie. Jyske Samlinger* recenserar Grethe Jacobsen min doktorsavhandling *Skrå, stad och stat. Stockholm, Malmö och Bergen ca. 1350-1622* (Uppsala 1991). Hennes recension är tyvärr av den arten att jag ser mig föranleden att svara på den. Då en recensent kommer med direkt felaktiga påståenden om vad som står skrivet i avhandlingen och då den påstås söka bevisa en tes, som i själva verket konstruerats av recensenten själv och som dessutom på flera punkter står i direkt motsättning till vad som faktiskt

hävdats i avhandlingen, finns det anledning att göra ett tillrättaliggande.

Det faktum att Jacobsen inte uppskattar min avhandling och är kritisk mot den är naturligtvis inte i sig något själ att bemöta hennes recension. Att Jacobsen granskar lösryckta delar av avhandlingen och inte behandlar vare sig dess utgångspunkter, dess frågeställningar eller dess resultat föranleder inte heller i sig något svar från min sida. Sådant får man finna sig i som avhandlingsförfattare. Allmänna omdömen av typen, att

jag inte tycks ha grepp om stoffet, att det finns många lösa ändrar, att jag inte förmått få ämnet att hänga samman, att jag förspillt en upplagd chans att bringa förnyelse i forskningen om äldre stads-samhällen och skrän, samt att läsningen av hennes egen amerikanska doktorsavhandling borde ha styrt in mig på bättre källor och mer fruktbara analyser, är naturligtvis inte heller orsak till detta genmäle. Den typen av svepande och till in- tet förpliktande kritik kan alltid framföras. Den behöver inte och kan inte heller bemötas, eftersom den inte underbyggs med konkreta argument och exemplifieringar. Där skulle bara ord komma att stå mot ord och all fortsatt diskussion bli meningslös. Mina invändningar gäller alltså andra och betydligt allvarligare brister och felaktigheter i Jacobsens recension.

Jacobsen framför konkret sakkritik på en rad enskilda punkter. Dessa läggs till grund för att dels kritisera det som sägs vara avhandlingens bärande tes, dels fälla ett allmänt negativt omdöme om avhandlingens kvalitet. En närmare granskning visar att hon genomgående har förvanskat, vantolkat och missförstått min text. Hon hävdar t.o.m. att jag skriver helt andra saker än jag i själva verket gör. Även en recensent kan självfallet göra sina misstag och man måste kunna acceptera att ett och annat missförstånd smyger sig med, men att en hel recension är uppbyggd på systematiska felaktigheter kan inte vara acceptabelt. Samma krav som ställs på författaren vad gäller vetenskaplig akribi, måste också kunna ställas på recensenten i en vetenskaplig tidskrift.

Enligt Jacobsen hävdar jag, som en viktig del i en bärande argumentationskedja, att det fanns rådsbisittare i Stockholm, men inte i Malmö. Jag ska ha använt detta förhållande som argument för

en grundläggande *skillnad* mellan Stockholm och Malmö, samt i förlängningen mellan Sverige och Danmark (s 745). I själva verket nämner jag bisittare för skrän i Malmö på flera ställen i avhandlingen (s 95f, 161f). Jag för också fram detta förhållande som ett av flera exempel på betydande *likheter* mellan Stockholm och Malmö (s 159f, 231). Jacobsen synes t.o.m. vara okunnig om att det fanns rådsbisittare i Malmö under min undersökningsperiod, eftersom hon tycks mena att Malmö i detta avseende skulle ha avvikit från andra danska städer.

Förhållandena i Bergen ges inte något stort utrymme i recensionen, men Jacobsen hinner i alla fall konstatera att jag dels inte förmått utnyttja det speciella perspektiv Bergen erbjuder, dels »nojes med at forsikre læseren om, at Bergen var speciel indtil 1560 og derefter var udviklingen den samme som i Danmark.« (s 744) Var jag utfärdad denna försäkran har jag ingen aning om. På s 238 skriver jag beträffande Bergen, att »När ett norskt skråväsende etablerades, inordnades detta i en statlig hierarki på ett sätt som liknade utvecklingen i Sverige, även om den inte gick lika långt. Utvecklingen i Norge anpassades emellertid efter hand till de danska förhållandena. Åtgärderna i fråga om skråväsendet 1613 och 1621-22 gällde, med viss fördröjning, även Bergen.« Jag känner helt enkelt inte igen mig i Jacobsens referat och skillnaden torde vara uppenbar för vem som helst. Att Bergens hantverkare och deras skrän styrdes av Hansakontoret fram till 1559 och att den danska administrationen kom in i bilden först efter 1559, vilket Jacobsen påstår, är dessutom en grovt missvisande förenkling av verkligheten. Detta torde framgå med all önskvärd tydlighet av s 143-159 i avhandlingen, samt den där refererade norska litteratu-

ren. Hur jag bättre skulle utnyttjat Bergen framgår inte heller. Förhållandena där jämförs i avhandlingen systematiskt med Malmö och Stockholm, de skilda förusättningarna diskuteras på många ställen och de spelar en viktig roll i analyser liksom för slutsatser och förklaringar i avhandlingen. På den här punkten hade naturligtvis en diskussion av alternativa tillvägagångssätt varit både intressant och välkommen, men sådant innehåller inte denna recension.

Beträffande avsnittet om priskontroll påpekar Jacobsen, med hänvisning till ett citat från sidan 132, att det saknas information om vilka andra hantverkare än bagare och slaktare som fick böta för prisöverträdelser (s 746). Den information Jacobsen efterlyser återfinns i själva verket i not 251 på samma sida. Beträffande den svenska hovrättens instiftande 1614 och dess effekter samt en eventuellt likartad utveckling i Danmark, skriver jag enligt Jacobsen att menigheten *fråntogs* sitt inflytande på rättssystemet och att en *liknande* rätts-hierarki som i Sverige etablerades i Danmark (s746). Jacobsen argumenterar mot dessa påståenden, och hon gör det med rätta. Själv skriver jag att menighetens inflytande *minskade*, vilket är något helt annat än att den skulle ha upphört. Vidare skriver jag att hierarkin mellan olika rättsinstanser i Danmark och Norge blev *klarare*, inte att den var likadan, följde samma mönster eller gick lika långt som i Sverige.

Relativt stort utrymme ägnas åt att ifrågasätta om den danska kungamakten verkligen var svag under 1400-talet (s 745). Gärna för mig! Jag påstår inte heller att så var fallet. Tvärt om hävdar jag att kungamakten i bestämda avseenden stod starkare i Danmark än i Sverige under 1400- och 1500-talen. Detta framgår t.ex. i de resonemang som förs i av-

handlingens slutkapitel. Två konkreta textställen anför i alla fall av Jacobsen som belägg för hennes påstående (s 51 och 56f). Det första gäller slutet av *1200-talet* och mitten av *1300-talet*. Jag menar där att tillkomsten av allmänna stadslagar i Norge respektive Sverige, men inte i Danmark, är en *indikation* på att det då fanns skillnader i kungamak-tens styrka och förmåga i de olika län-derna, samt att förhållandet mellan stad och stat gestaltade sig olika. Jag har *inte*, så som Jacobsen påstår, tagit detta till *intäkt* för en svag kungamakt i Danmark under *1400-talet*. Det andra text-stället hänför sig överhuvudtaget inte till den argumentering Jacobsen försöker pressa in det i.

På detta sätt skulle jag kunna försätta att visa hur Jacobsen på punkt efter punkt bygger sin kritik på grova felläsningar och vantolkningar. Det skulle dock ta orimligt stort utrymme att fortsätta denna uppräknig och den intresserade läsaren kan själv jämföra Jacobsens påståenden med min avhandling och de textställen hon åberopar. Den allvarligaste invändningen gäller till sist ändå den huvudtes, som hon påstår att av-handlingen har och som jag enligt Ja-cobsen försöka bevisa. Recensionen går till stora delar ut på att visa att jag mis-slyckats i att bevisa denna tes, vilket inte torde vara särskilt svårt eftersom den överhuvudtaget inte drivs i avhand-lingen. Enligt Jacobsen hävdar jag att »forholdene mellem laug, bystyre og kongemagt var forskellige i de tre nor-diske lande i senmiddelalder og refor-mationstid og udsprang af kongemag-tens styrke eller svaghed«. Jag ska inte redogöra i detalj för hur jag analyserar, sammanfattar och förklarar utvecklin-gen i de olika undersökningsområdena. En hänvisning till avhandlingens slutka-pitel får räcka. Jag vill bara påpeka att det ständigt påtalas i avhandlingen att

det fanns många likheter mellan Stockholm och Malmö (s 111, 159f, 164-67, 216, 231-34), att jag beskriver en process med många diskontinuerliga drag - inte ett statiskt förhållande (s 234-41), att jag betonar likheterna i kungamaktens ambitioner, men skillnaderna i konkreta åtgärder (s 216, 234-38), att jag betonar de skilda förutsättningarna i de olika länderna, men inte reducerar detta till en fråga om enbart kungamaktens styrka eller svaghet (s 239f), samt att jag inte påstår att kungamakten under hela undersökningsperioden generellt sett var svagare i Danmark än i Sverige. För det sista kan sidan 240 i avhandlingen anföras, där kungamaktens relativa svaghet i Sverige och dess jämförelsevis starka position i Danmark ligger till grund för en tes om den olikartade samhällsutvecklingen i de nordiska länderna. Det måste vara ett rimligt krav, att en recensent som kritiserar den bärande tankegången i en avhandling också återger denna *någorlunda* korrekt. Här kan man dock enkelt konstatera, att den tes Jacobsen formulerar, och pådyvlar mig, på alla väsentliga punkter avviker från hur jag argumenter och från vad som faktiskt står skrivet i avhandlingen.

Enligt Jacobsen hävdar jag i anslutning till den så kallade huvudtesen, att uppsikten över skrän och hantverk i Danmark överläts till stadsstyrelsen då kungamakten var för svag och centralstyrelsen för underutvecklad för att själv kunna ta kontroll. Detta hävdas i själva verket inte någonstans i avhandlingen. Tvärt om betonar jag på flera ställen (t.ex. s 235-37) den danska kungamaktens alltmer aktiva ingripande i skråväsendet. På sidan 164 konstaterar jag också, att »När de danska kungarna under 1500-talet började agera mer påtagligt i fråga om skråväsendet, hade deras åtgärder också redan från början, på ett helt

annat sätt än i Sverige, riksomfattande ambitioner.« För Sveriges del påstår jag enligt Jacobsen att den starka kungamakten under 1500-talet förmådde försvaga magistratens kontroll över skråna. Detta påstående går inte heller att återfinna i avhandlingen. På sidorna 85 och 87 hävdar jag i stället motsatsen, delvis i polemik mot Folke Lindberg, vilken i högre grad företrätt en ståndpunkt som Jacobsen försöker göra till min.

Att doktorsavhandlingar och andra vetenskapliga skrifter utsätts för granskning och recenserar är en viktig aspekt av den vetenskapliga verksamheten. Det hör också till saken att dessa granskningar är inträngande och att kritiken kan bli hård. Därvidlag har författaren heller inte någon anledning att beklaga sig. Det är en naturlig och viktig del av den vetenskapliga processen och det vetenskapliga samtalet att bli granskad och att få sina teser och sina argument prövade och debatterade. Men även kritikern har sitt ansvar. Kritiken måste vara välgrundad och saklig. Den måste underbyggas med argument och de påståenden som görs om det granskade arbetet måste vara korrekta. Recensenten har samma skyldighet som författaren att inte förvanska, förvränga eller göra tendentiösa tolkningar av sitt »källmaterial«. Än allvarligare är det givetvis om texten sägs innehålla påståenden som i själva verket inte alls finns där. Ju hårdare kritiken är desto högre blir också kraven på den som framför den. Den som läser Jacobsens kommentar har ingen möjlighet att bilda sig en uppfattning om vad min avhandling handlar om, hur jag metodiskt har gått till väga, vilka resultat jag nått eller vilka svagheter som eventuellt finns i avhandlingen. Grethe Jacobsen har i detta avseende gjort ett dåligt arbete som recensent. Men det är inte det som är det mest allvarliga, utan det faktum

att hon frångått de grundläggande principer som utgör förutsättningar för det vetenskapliga samtalet.

Dag Lindström

Svar til Dag Lindström

Dag Lindström mener, at jeg har misforstået hans afhandling påduttet ham en tese, der ikke står i bogen, og argumenteret for den ved tilfældige udpluk af argumenter. Min anmeldelse var baseret på en grundig læsning af bogen, og for at fremføre min kritik, måtte jeg

nødvendigvis udvælge eksempler på afhandlingens argumenter samt forenkle, hvad jeg har læst som hovedteksten i bogen. Dag Lindström svar har ikke overbevist mig om, at hovedtrækkene i min forståelse var forkert, kun at jeg har udeladt nogle nuancer. Hertil er kun at sige, at man på 3½ side ikke kan behandle alle detaljer af en afhandling på 241 sider, hvorfor jeg har udvalgt det, jeg mente kunne belyse og eksemplificere min kritik.

Grethe Jacobsen

Stationsbyernes erhvervsliv og en replik

Af Niels Peter Stilling og Jørgen Fink

Jørgen Fink: *Butik og værksted. Erhvervslivet i stationsbyerne 1840-1940*. Selskabet for Stationsbyforskning, Viborg 1992. 326 s. Ill.

Jørgens Finks bog om erhvervslivet i de danske stationsbyer er tredje større værk i forskningsprojektet *Stationsbyen*.

Projektet blev iværksat af Statens Humanistiske Forskningsråd i 1980. Hidtil har projektet publiceret grundbogen om stationsbyernes befolkningsforhold: »De nye byer« (1987) af N.P. Stilling og Margit Baad Pedersens etnologiske undersøgelse af den østsjællandske by Karise i bogen »*Stationsbyliv, Karise 1880-1940*« (1988). Dertil kommer tidskriftet *Nyt fra Stationsbyen*. Forskningsprojektet har mellem 1980 og 1986 beskæftiget en række yngre historikere, blandt andre Jørgen Fink, jfr. bogens bemærkelsesværdige forord.

Forskningsprojektet har på trods af en ret begrænset publiceringsvirksom-

hed utvivlsomt levet op til sine primære mål, nemlig dels at skabe interesse for historien om Danmarks nye byer og dels at nuancere opfattelsen af disse byer som ufatteligt grimme pletter på det ellers så veltilrettelagte Danmarkskort.

Bogen er bygget op som et solidt historisk værk. Foruden en fyldig indledning, afslutning, bilag, noter og litteraturoversigt består bogen af fem kronologisk opbyggede hovedkapitler. I første kapitel skildres »før-stationsbytiden« 1840-1875. En stærk befolkningsvækst, liberalisering af næringslivet og anlæggelsen af det primære jernbanenet mellem de danske byer(købstæder) karakteriserer perioden. Ganske få nye byer, de såkaldte midtvejsbyer begyndte at titte frem.

Kapitel 2 behandler perioden 1875-1895, hvor Danmark som svar på den internationale stagnation (med presset